STUDIA NAUK TEOLOGICZNYCH
TOM 21 (2026)

WSTĘP

Dwudziesty pierwszy tom „Studiów Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk" zostaje oddany do rąk Czytelników w roku 2026, w czasie szczególnie sprzyjającym ponownej refleksji nad dziedzictwem św. Tomasza z Akwinu. Po obchodach siedemsetlecia jego kanonizacji, siedemset pięćdziesięciolecia śmierci oraz siedemsetlecia urodzin, przypadających w latach 2023–2025, środowiska filozoficzne i teologiczne na nowo stawiają pytanie nie tylko o historyczne znaczenie Akwinaty, lecz także o aktualność jego myśli wobec wyzwań współczesnego Kościoła, kultury, nauki i życia społecznego. Niniejszy numer wpisuje się w ten szeroki nurt odnowionej recepcji tomizmu, proponując spojrzenie wieloaspektowe: biblijne, dogmatyczne, etyczne, społeczne, historyczne, ekumeniczne i międzykulturowe.

Temat wiodący tomu – dziedzictwo św. Tomasza z Akwinu w filozofii i teologii – nie został tu potraktowany jako zamknięty rozdział historii doktryny, ale jako żywa przestrzeń badań. Autorzy artykułów ukazują Tomasza zarówno jako mistrza metody scholastycznej, jak i teologa, którego dorobek wymaga lektury krytycznej, kontekstualnej i twórczej. W takim ujęciu „dziedzictwo" nie oznacza prostego powtarzania sformułowań wypracowanych w XIII wieku, lecz odpowiedzialne rozpoznanie źródeł, struktur myślenia, założeń metafizycznych, teologicznych i antropologicznych, które mogą wciąż inspirować refleksję chrześcijańską. Oznacza także odwagę zadawania trudnych pytań, zwłaszcza tam, gdzie pewne stanowiska średniowiecznego doktora Kościoła pozostają dla współczesnej wrażliwości problematyczne.

Tom otwiera artykuł poświęcony teologicznej interpretacji Psalmu 22 przez św. Tomasza z Akwinu. Jest to studium szczególnie ważne, ponieważ przypomina, że Tomasz był nie tylko autorem wielkich syntez teologicznych, lecz także egzegetą. Analiza jego lektury Psalmu 22 prowadzi do pytania o sposób pojmowania sensów Pisma Świętego, zwłaszcza relacji między sensem dosłownym i duchowym oraz między Starym i Nowym Testamentem. W świetle tego tekstu praktyka egzegetyczna Akwinaty jawi się jako niezbędny klucz do właściwego

Copyright (c) 2026 Janusz Kręcidło. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NoDerivs 4.0 Poland (CC BY-ND 4.0 PL) License (https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en), which permits copying and redistribution of the material in any medium or format for any purpose, even commercially, provided the original author and source are properly cited. If you remix, transform, or build upon the material, you may not distribute the modified material.

rozumienia jego teoretycznych wypowiedzi o hermeneutyce biblijnej. Tomaszowa lektura Biblii nie jest bowiem oderwana od chrystologii, soteriologii, eklezjologii ani sakramentologii; przeciwnie – to właśnie w egzegezie ujawnia się organiczna jedność jego teologii.

Kolejny artykuł podejmuje problem powiązania zbawienia „obiektywnego" i „subiektywnego" w *Sumie Teologicznej*. Zagadnienie to należy do centralnych pytań soteriologii: w jaki sposób dzieło Chrystusa, dokonane raz na zawsze, staje się udziałem konkretnej osoby? Autor ukazuje, że Tomasz nie zatrzymuje się na prostym rozróżnieniu między obiektywnym wydarzeniem zbawczym a subiektywnym przyjęciem łaski, lecz twórczo przepracowuje zastane kategorie teologiczne. Szczególnie cenne jest tu osadzenie rozważań w historii dogmatów oraz odwołanie do współczesnych interpretacji zbawienia jako przebóstwienia i jako dzieła przyjaźni. W ten sposób tekst pokazuje, że u Akwinaty chrystologia, łaska i antropologia teologiczna tworzą spójną całość.

Ważne miejsce w numerze zajmuje również refleksja nad prawem naturalnym w kontekście troski o środowisko. Autorka podejmuje pytanie, czy tomistyczna tradycja prawa naturalnego może zostać twórczo odczytana w świetle współczesnych wyzwań ekologicznych i klimatycznych. Kluczowe okazuje się tu samo pojęcie natury, rozumiane zarówno jako środowisko naturalne, jak i jako esencja czy istota rzeczy. Artykuł łączy klasyczną inspirację arystotelesowsko-tomistyczną z refleksją nad integralną ekologią, obecną zwłaszcza w encyklice *Laudato si'*. W ten sposób pokazuje, że dziedzictwo św. Tomasza może inspirować nie tylko abstrakcyjną teorię moralną, ale także odpowiedzialność za wspólny dom, za stworzenie i za moralny kształt relacji człowieka ze światem przyrody.

Szczególnie wymagający, a zarazem potrzebny, jest artykuł dotyczący stanowiska św. Tomasza wobec karania heretyków śmiercią. Autor nie podejmuje próby usprawiedliwienia tego poglądu ani jego aktualizacji, lecz stara się zrozumieć historyczne, kulturowe i doktrynalne założenia, które mogły doprowadzić Akwinatę do takiego stanowiska. Tekst ten ma znaczenie metodologiczne: przypomina, że recepcja Tomasza nie może być ani apologetyką za wszelką cenę, ani łatwym odrzuceniem całej jego myśli ze względu na elementy dziś moralnie nie do przyjęcia. Dojrzała lektura tradycji wymaga zdolności rozróżniania: między trwałymi intuicjami teologicznymi a uwarunkowaniami epoki, między zasadami a historycznymi zastosowaniami, między autorytetem doktrynalnym a koniecznością krytycznej oceny konkretnych rozwiązań.

Następny tekst ukazuje znaczenie św. Tomasza dla teologii ciała Jana Pawła II. Pytanie o relację między Akwinatą a Karolem Wojtyłą jest istotne nie tylko dla historii filozofii chrześcijańskiej, lecz także dla współczesnej antropologii teologicznej. Autor pokazuje, że choć środowe katechezy Jana Pawła II nie zawsze wprost cytują źródła tomistyczne, to jednak zakładają ważne elementy wcześniejszej refleksji Wojtyły, zwłaszcza w zakresie prawdziwego dobra, praw-

dy praktycznej, samokontroli i rozwoju osobowości. W tym sensie myśl Tomasza jawi się jako ukryty, ale realny klucz interpretacyjny dla odczytania teologii ciała. Artykuł przypomina, że personalizm Jana Pawła II nie wyrasta z opozycji do tomizmu, lecz pozostaje z nim w twórczym dialogu.

Szeroką perspektywę międzykulturową wnosi artykuł poświęcony reinterpretacji Arystotelesa w świecie muzułmańskim i jej znaczeniu dla rozwoju scholastyki. Autorzy słusznie zwracają uwagę, że filozofowie świata islamu nie byli jedynie pośrednikami przekazującymi Arystotelesa łacińskiemu Zachodowi. Al-Farabi, Awicenna, Awerroes, a także Majmonides, twórczo mierzyli się z dziedzictwem greckim, przekształcając je w ramach własnych kontekstów religijnych, kulturowych i intelektualnych. Z tej perspektywy scholastyka, a wraz z nią także myśl Tomasza, jawi się jako owoc złożonego procesu dialogu śródziemnomorskiego. Artykuł ten przypomina, że historia filozofii chrześcijańskiej nie jest historią izolowaną, lecz rozwija się na przecięciu tradycji greckiej, arabskiej, żydowskiej i łacińskiej.

Kolejne studium przenosi uwagę na recepcję Tomasza w późnym średniowieczu, analizując odniesienia do Akwinaty w *Expositio Symboli Apostolorum* Jana z Kwidzyna. Tekst ukazuje, że nawet autorzy funkcjonujący w kręgu nominalizmu i późnego augustianizmu sięgali do dzieł Tomasza, zwłaszcza w kwestiach teologii, dyscypliny kościelnej i obrony wiary. Akwinata pojawia się tu jako autorytet Kościoła, którego przywołanie służy potwierdzeniu ciągłości doktryny i głębi refleksji katolickiej. Artykuł ten ma znaczenie nie tylko historyczne, lecz także hermeneutyczne: pokazuje, że recepcja Tomasza była wielokształtna i nie ograniczała się do środowisk ściśle tomistycznych.

Z kolei artykuł poświęcony koncepcji tomizmu w *Une école de théologie: le Saulchoir* Marie-Dominique'a Chenu OP ukazuje jeden z kluczowych momentów XX-wiecznej odnowy teologii katolickiej. Chenu, jako mediewista i tomista, postulował powrót do źródeł, ale czynił to w opozycji do skostniałych form neoscholastyki. Jego propozycja była zarazem zakorzeniona w tradycji i otwarta na historię, kulturę oraz żywe doświadczenie Kościoła. W tym sensie tekst o Chenu pokazuje, że autentyczny tomizm nie musi oznaczać powtarzania systemu, lecz może stanowić twórczą wierność metodzie, źródłom i teologicznej odwadze samego Tomasza.

Cenny wymiar dotyczący polskiej myśli teologicznej wnosi artykuł o recepcji nauki św. Tomasza w dziełach ks. rektora Antoniego Słomkowskiego. Postać ta zasługuje na szczególną uwagę zarówno ze względu na zasługi dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, jak i na dramatyczne doświadczenia związane z represjami komunistycznymi. Autor ukazuje Słomkowskiego jako teologa, który po studiach w Strasburgu, z ich silnym komponentem patrystycznym i historyczno-krytycznym, zwrócił się ku Tomaszowi, nie rezygnując jednak z metody historycznej. W ten sposób artykuł przypomina, że polska recepcja tomizmu była

zróżnicowana, a zarazem głęboko związana z dziejami Kościoła, uniwersytetu i kultury teologicznej w XX wieku.

Dział „Varia" poszerza perspektywę tomu i pozwala umieścić problematykę tomistyczną w szerszym kontekście współczesnych badań teologicznych. Artykuł o metafizyce uczestnictwa w teologii Grzegorza Palamasa podejmuje jedno z fundamentalnych zagadnień teologii wschodniej: relację między niepartycypowaną istotą Boga a partycypowanymi energiami. Autor interpretuje myśl Palamasa nie tylko w kontekście sporu hezychastycznego, ale jako głęboką metafizykę przebóstwienia. Tekst ten może być czytany także w dialogu z tradycją zachodnią, ponieważ pytanie o uczestnictwo, transcendencję Boga i realny udział stworzenia w życiu Bożym należy do wspólnego dziedzictwa chrześcijańskiej metafizyki i soteriologii.

Drugi tekst działu „Varia" podejmuje problem nadużywania władzy w Nowym Testamencie oraz jego implikacje duszpasterskie. Jest to zagadnienie wyjątkowo aktualne wobec współczesnych debat o przemocy, komunikacji, strukturach kościelnych i odpowiedzialności wspólnoty. Analiza sporów galilejskich w Ewangelii Marka, procesu Jezusa przed Piłatem w Ewangelii Jana, cierpienia Pawła oraz struktur synodalnych w Dziejach Apostolskich prowadzi do ważnego wniosku: Pismo Święte nie tylko odsłania mechanizmy nadużycia władzy, ale także wskazuje drogi ich przezwyciężania – przez prawdę, pokojową komunikację, wspólnotowe rozeznawanie i odnowione struktury odpowiedzialności.

Kolejny artykuł dotyczy relacji między kapitałem społecznym a katolicką nauką społeczną. Autor pokazuje, że obie perspektywy łączą wspólne kategorie: zaufanie, solidarność, współdziałanie, normy moralne, dobro wspólne i odpowiedzialność społeczną. Katolicka nauka społeczna nie ogranicza się jednak do doczesnej optymalizacji życia społecznego, lecz wskazuje na głębszy horyzont ludzkiego działania, zakorzeniony w miłości Boga i bliźniego oraz w ostatecznym powołaniu człowieka. Tekst ten przypomina, że refleksja teologiczna może i powinna uczestniczyć w debacie o jakości więzi społecznych, instytucji i zrównoważonego rozwoju.

Ostatni artykuł w dziale „Varia" poświęcony jest chrześcijańskiej nadziei w kontekście Roku Jubileuszowego 2025, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczeń amerykańskich. Autor analizuje teologiczne podstawy Jubileuszu oraz jego cele duszpasterskie, ukazując nadzieję jako kategorię nie tylko duchową, ale także społeczną, eklezjalną i praktyczną. Wskazuje na znaczenie pielgrzymowania, uczynków miłosierdzia, pojednania, sprawiedliwości oraz odbudowy wiarygodności Kościoła po kryzysach nadużyć. W tym sensie tekst stanowi ważny głos w refleksji nad tym, jak nadzieja chrześcijańska może stać się zasadą odnowy życia kościelnego i społecznego.

Tom zamykają trzy recenzje. Pierwsza dotyczy publikacji poświęconej deklaracji *Dignitatis humanae* Soboru Watykańskiego II o wolności religijnej.

W kontekście numeru poświęconego dziedzictwu św. Tomasza recenzowana książka nabiera dodatkowego znaczenia, ponieważ problem wolności religijnej, relacji prawdy i sumienia, Kościoła i państwa, tradycji i rozwoju doktryny pozostaje jednym z kluczowych zagadnień współczesnej teologii. Druga recenzja omawia tom „Pszenica i kąkol. Nowe wymiary współczesnej apologii", wpisując się w debatę o zadaniach apologii w warunkach pluralizmu, sekularyzacji, kryzysów wiarygodności i nowych form sporu o chrześcijaństwo. Trzecia recenzja prezentuje książkę Tracey Rowland – „Introducing Communio Theology" – ukazującą teologię Communio jako jeden z najważniejszych nurtów posoborowej refleksji katolickiej, zakorzeniony w myśli Hansa Ursa von Balthasara, Henriego de Lubaca i Josepha Ratzingera, a zarazem podejmujący próbę przezwyciężenia nowożytnej i ponowożytnej fragmentaryzacji przez chrystocentryczną, trynitarną i eklezjalną wizję teologii.

Całość niniejszego numeru ukazuje, że dziedzictwo św. Tomasza z Akwinu nie jest jednorodne ani zamknięte. Nie sprowadza się ono do jednej szkoły, jednego podręcznika czy jednego modelu uprawiania teologii. Obejmuje egzegezę biblijną, metafizykę, soteriologię, prawo naturalne, antropologię, refleksję społeczną, recepcję średniowieczną, polską historię teologii oraz nowoczesne projekty odnowy. Obejmuje również pytania krytyczne, bez których żadna tradycja nie może pozostać żywa. Tomasz pozostaje mistrzem nie dlatego, że zwalnia nas z myślenia, ale dlatego, że uczy myśleć: precyzyjnie, odważnie, w dialogu ze źródłami, z rozumem i z wiarą.

Oddając ten tom Czytelnikom, wyrażamy nadzieję, że zawarte w nim studia staną się zachętą do dalszych badań nad miejscem tomizmu we współczesnej teologii i filozofii, a zarazem do szerszej refleksji nad sposobem uprawiania nauk teologicznych dzisiaj. W świecie naznaczonym fragmentaryzacją wiedzy, napięciami kulturowymi, kryzysami społecznymi i pytaniami o przyszłość Kościoła, powrót do św. Tomasza nie oznacza ucieczki w przeszłość. Może stać się szkołą syntezy, rozeznania i mądrości – szkołą takiego myślenia, które pozostaje wierne Objawieniu, otwarte na rozum, świadome historii i odpowiedzialne wobec współczesności.

Rzym, 27 czerwca 2026 r.

Ks. prof. dr hab. Janusz Kręcidło MS
Przewodniczący Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk